

Prinašati mir in ubijati zmaje v krščanstvu¹

Nasprotje

Da bi skupnosti vernikov lahko prispevale k vzpostavljanju miru v svetu, se morajo najprej same preoblikovati v verstva miru in preseči vse tisto, kar v njihovem izročilu spodbuja k sovraštvu in vodi k uničenju nasprotnika.

Pojav nasilja je raznovrsten: poznamo vsakdanje nasilje v medsebojnih odnosih, nasilje nad ljudmi in šibkejšimi bitji; nasilje nad otroki, ženami, nepokretnimi in živalmi, poznamo nadlegovanje na delovnem mestu, krutosti fizične in psihične narave in še bi lahko naštevali. Tu se omejujem na nasilje, ki izvira iz vprašanja »vojna ali mir«.

Razlikujem med »nasiljem« in »močjo« ali »silo«. Z besedo »nasilje« mislim na neupravičeno rabo prisile. V tem smislu govorimo tudi o surovem nasilju, o protizakonitem nasilju in o tiraniji. Z izrazom »moč« mislimo na upravičeno grožnjo in na uporabo prisile v skladu s pravnim redom in pravičnostjo. Toda »moč« ima širši pomen kot le nenasilno preseganje sporov: govorimo o moči razumevanja, sprave, ljubezni in o moči življenja.

Samo življenje razlikuje med nasiljem in silo. Nasilje je povezano s skrunitvijo življenja in tako v bistvu vedno tudi s smrtjo. Sila življenja pa nasprotno izrašča iz življenja in iz sil, ki pritrjujejo življenju. Moč je nekaj dobrega, kajti kako naj bi drugače lahko rekli, da je Bog vsemogočen? Nasilje je torej perverzija življenjske sile, ki je osnovana na težnji k smrti. Ali lahko obstaja - in ravno to je temeljno vprašanje - spreobrnjenje od nasilja smrti, k moči življenja? V kakšnem odnosu

je pravzaprav krščanstvo s tovrstno silo in tovrstnim nasiljem?

Če vstopimo v kako cerkev, npr. v tübingensko kolegijško cerkev, lahko prisluhnemo v njej Evangeliju miru in takoj smo pozdravljeni in blagoslovljeni z Božjim mirom. »Blagor tistim, ki delajo za mir«, pravi Jezus v govoru na gori »kajti imenovani bodo Božji sinovi«. Kaj ima opraviti Jezus s silo? »Spravi meč na njegovo mesto,« reče Petru, »kajti vsi, ki primejo za meč, bodo z mečem pokončani« (Mt 26, 52).

Ali morda ne najdemo v govoru na gori, smernic za nenasilno življenje in za služenje miru? Ali se ne nahaja ravno v središču krščanskega češčenja Boga nemočni otrok v jaslilih ter nemočni mož na križu? Ali vera v prisotnost Boga in Jezusa pravzaprav ne postavlja pod vprašaj in zavrača slehernega uporabe sile na tem svetu? Ali pa smo mogoče kaj izpustili?

Ko pa potem izstopimo iz tübingenske kolegijske cerkve, se znajdemo na tržnici. Pred nami stoji steber: prikazuje sv. Jurija, ki ubija zmaja s svojo sulico. Pred vsako cerkvijo sv. Jurija in sv. Mihaela v krščanskem svetu najdemo take ubijalce zmajev; ali je to sv. Jurij, ki ubija zemeljskega zmaja, ali pa je to sv. Mihael, ki tre v nebesih apokaliptičnega zmaja, staro kačo, Satana, kneza tega sveta (Raz 12, 7-9).

Za razliko od Kitajske je zmaj na zahodu simbol zla, brutalnosti, smrdečega strupa in neznosne odvrtnosti. V Svetem rimskem cesarstvu, v obdobju po krščanskih cesarjih Teodoziju in Justinjanu, opredelijo zmaja kot so-

vražnika Boga in Cesarstva. Sovražniki vere so sovražniki države in jih je treba ubiti tako kot zmaja.

Sv. Jurij je postal iz mučenca branitelj Svetega cesarstva, nadangel Mihael pa je postal zaščitnik Svetega kraljestva. Prvi ubija zemeljsko zlo, drugi pa nadzemeljsko. Ubijata nasilno in brez milosti. Oton I. je premagal madžarske pogane leta 955 pri Habsburgu pod zastavo Mihaela, ki ubija nadzemeljskega zmaja. Vse od meja Svetega cesarstva, od samostana Mont Saint Michel v Normandiji do kraja Monte Sant'Angelo v Garganu v južni Italiji, so se nahajali tovrstni romarski kraji krščanskega Cesarstva.

»Dobri Nemec« (deutsche Michel, ironična ljudska podoba Nemca), se zdi navaden bedak s svojo špičasto čepico, toda izvorno je to bil nadangel Mihael, ki je vodil svoje k zmagi nad hudičem. Kako se je lahko razvilo takšno nasprotje med Jezusovim sporočilom miru in krščansko bitko zmajev na nebu in na zemlji?

Najprej si bomo ogledali politično teologijo Svetega rimskega cesarstva, potem bomo preskočili v novi vek ter nato prišli do monopola sile v modernih ustavnih državah in k nadzoru nad njim s pomočjo prava in pravičnosti. Končno bomo proučili možnosti spreobrnjenja sovražnega nasilja v energijo za življenje skozi ljubezen do sovražnikov.

Sveto cesarstvo

Kakor je možno zgodovinsko izpričati, se je s t.i. »konstantinskim obratom« zgodil prehod od nemočne in preganjane Cerkve k »dovoljeni« religiji znotraj rimskega cesarstva in dalje k dominantni religiji krščanskega cesarstva. »Pax romana«, ki se je začela s cesarjem Avgustom, in o kateri je Konstantin mislil, da jo je dovršil, se je zlila s Kristusovim mirom, s »Pax Christi«. Rimsko cesarstvo je prevzelo obliko tisočletnega Kristusovega kraljestva, ki bi moralo doseči skrajne meje zemlje in ko-

nec časov. Ni več Poncij Pilat, ki je mučil Kristusa in ga križal, pač pa je Avgust tisti, ki je, kakor pripoveduje Luka v božični pripovedi, s prvim obdavčenjem, katerega je določil za obvezance rimskega cesarstva, povezal krščansko vero s politično močjo. Tako je Rim, ko je izgubil svoj protibožji in protikrščanski pridih (Raz 13), postal sveta zgodovinska sila za širitev Kristusovega kraljestva na zemlji. Iz apokaliptičnega mesta je Rim postal večno mesto in od takrat se vsako leto v blagoslovu *urbi et orbi* kaže kot središče sveta. Tudi krščansko cesarstvo se je začelo s križem, toda ne z Jezusovim križem na Golgoti, pač pa s križem, ki ga je Konstantin videl v sanjah leta 312, da bi se bojeval proti nasprotniku Masenciju na Milvijevem mostu: »In hoc signo vinces«.

Konstantinovo znamenje križa je postalo znamenje bojnih polj krščanskega cesarstva in njegove širitve. Tako je Ferdinando Cortes z zastavo križa in s to obljubo leta 1521 pozval svoje v napad na azteško prestolnico Tenochtitlan: na njenih ruševinah je zrasla krščanska Ciudad de Mexico; Križarji; vitezi sv. Jurija, Templarji in drugi osvajalci so nosili ta križ v poganske dežele. Najdemo ga tudi na častnih znakih in na zastavah vseh krščanskih narodov: na nemškem železnem križcu, na angleškem Viktorijinem križcu, na ruskem Križcu sv. Jurija, na križcu francoske Častne legije itd. Mar ti križci zmage ne poznajo križanega in nimajo niti nič opraviti z Golgoto, ali pa vendarle ni tako? Ali ne najdemo nobene svetopisemske osnove za ta vstop krščanstva v polje politične oblasti in uporabe vojaške moči?

1. Pot od preganjanja do oblasti in moči ni dolga. Ali ni že Pavel obljubljal preganjanim kristjanom: »Če z njim vztrajamo, bomo z njim tudi zakraljevali« (1 Kor 6, 2; 2 Tim 2, 12). Tako je možno razložiti čudni preobrat položaja pod Konstantinom kot obrat od mučeništva k »mileniju«.

2. Ali ne najdemo tudi v Jezusovem evangeliju miru apokaliptičnega govora o sodbi: »Prišel sem, da prinesem ogenj«. In še močnejše: »Nisem prišel, da prinesem mir, ampak meč« (Mt 10, 34). V resnici to ni kratki ali dolgi meč rimskih legionarjev, pač pa apokaliptični meč Božje sodbe: ta ne prinaša miru tistim, ki so razdeljeni, pač pa ločitev vernikov od nevernikov.
3. Ko gledamo na prihodnost nemočnega otroka v jaslih in prav tako nemočnega moža na križu, vidimo obrat od križanja k vstajenju, od ponižanja k povišanju, od nemoči do vsemogočnosti. Ali ga Bogorda ni povišal v Gospoda vseh Gospodov? Ali mu ni bila dana »vsaka oblast v nebesih in na zemlji«? Mar to Kristusovo gospostvo ne more dobiti zgodovinske podobe v cesarstvih krščanskega sveta? Kakor je možno videti na kupolah bizantinskih cerkva, se Kristus kaže kot »Pantokrator« nad cesarjem in ta avtokratično vlada v njegovem imenu. Tako Kristus uresničuje svoje gospostvo skozi univerzalno krščansko monarhijo na zemlji in narodi najdejo svoje odrešenje v podreditvi tej sveti avtoriteti.

Mogoče je pokazati na obstoj določene starodavne politične teologije svetega cesarstva vse od prvega obdobja bizantinskega cesarstva do španskega cesarstva na začetku novega veka. Gre za tako imenovani »pêto-monarhizem«. Izhaja iz svojevrstne eksegeze svetovne zgodovine, o kateri pripoveduje Danijel v sedmem poglavju: štiri pošastne oblasti vstajajo druga za drugo iz kaosa morja in uničujejo zemljo s svojo pokvarjenostjo. Toda v zadnjih dneh pride »skupaj z oblaki neba nekdo kakor sin človekov (...). Njemu je bila dana oblast, čast in kraljestvo in vsa ljudstva in narodi in jeziki so mu služili. Njegova oblast je večna oblast, ki ne preide, in njegovo kraljestvo ne bo uničeno« (7, 13-14). Po krščanski interpretaciji je četrta oblast rimsko

cesarstvo, ki je nastopilo po babilonskem, perzijskem in grškem. »Trden bo kot železo« (2, 40) in bo »požrl vso zemljo, jo pomedralo in zdrobilo« (7, 23).

S pokristjanjenjem rimskega cesarstva se po tej razlagi začne večno in univerzalno Kristusovo kraljestvo. V njem bodo »sveti Najvišjega« s Kristusom sodili narodom (Dan 7, 22; Raz 20, 6). Ta politični mesianizem je za celih dva tisoč let zaznamoval zavest poslansktva krščanskega cesarstva in njegovega apostolskega veličastva. Njegova nasilna dejanja do drugih ljudstev so upravičena z »Danijelovim kamnom«. »Razdrobilo in pokončalo bo vsa ta kraljestva« (2, 44-45). Glede te razlage in udejanjanja krščanstva bi rad kritično pripomnil, da je v Danijelu kraljestvo Sina človekovega opisano kot alternativa zverinskim silam: prihaja iz nebes na zemljo in ostane na njej, medtem ko nasilne moči vznikajo iz kaosa, širijo kaos in tudi izginejo v kaosu. Gre za kvalitativno drugačno kraljestvo, ki ga ni mogoče dodati k drugim kot »peto kraljestvo«, ne da bi se s tem izneverili njegovi Božji naravi. Krščanstvo kot naslednik rimskega cesarstva, ki ni bilo nič manj nasilno od slednjega, ne more biti razumljeno kot zgodovinsko uresničenje dokončne obljube miru, ki jo najdemo v 7. poglavju Danijela in v 20. poglavju Razodetja. Nobeno univerzalno kraljestvo ne more biti razumljeno kot dokončni cilj Božjega odrešenjskega načrta, ne napredni krščanski svet 20. stoletja, kakor niti nov ameriški svetovni red 21. stoletja (»novus ordo saeculorum«).

Znamenje, da »konstantinski obrat« ni bil razumljen s strani vseh kristjanov kot začetek eshatološkega tisočletja, je možno prepoznati v velikem porastu meniških redov od 4. stoletja dalje. S pokristjanjenjem rimskega cesarstva se je tako rekoč ločilo tisto, kar je prej bivalo skupaj: na eni strani sekularno krščanstvo, ki je vzelo nase odgovornost izvrševanja politične oblasti, na drugi strani pa krš-

čanstvo meniških redov, ki so hoteli živeti radikalno hojo za Kristusom, osvobojeni nasilja, samo v moči Svetega Duha. K temu se bomo vrnili v sklepnem delu, sedaj pa svojo pozornost preusmerimo na krščanstvo v sodobnem svetu in analizirajmo odgovornost oblasti v sodobnih ustavnih državah.

Sodobna ustavna država, pravica do upora, monopol sile

V naši kulturi je prišlo do zloma pojma »nedolžnosti sile« božjepravnega suverena med drugim s pomočjo dveh načel iz krščanskega izročila.

Prvo načelo: »Dajte cesarju, kar je cesarjevega in Bogu, kar je Božjega«. S tem modrim razlikovanjem judovskega izročila je Jezus zlomil staro suverenost Božjega prava: suveren ni Bog in niti ni deležen Božje narave, kakor je to še do pred kratkim zase zahteval japonski cesar, temveč je človek kot vsi drugi. Njegova naloga je vredna spoštovanja, toda nismo mu dolžni nikakršnega češčenja. Cerkve je v rimskem cesarstvu zavrnila kult cesarja in ga zamenjala s prošnjo za cesarja. V tej prošnji se cesar zdi blizu siromakom in bolnikom ter se pokaže kot še posebej ogrožen človek. Ločitev med politično in religiozno razsežnostjo je dolgoročno pripeljala do sekularizacije političnega sile in do odvzema njene čara. Iz tega sledi, da mora biti tudi uporaba politične moči podvržena Božji sodbi in mora odgovarjati pred Božjim zakonom. Vsaka politična zloraba moči mora torej polagati svoje račune pred zakonom in pravom. Staro diktatorsko načelo, da »avtoriteta dela zakon«, da »je volja vodje zakon«, ni več veljavno. Samo pravo dovoljuje in opravičuje uporabo sile. Seveda imamo v zgodovini človeštva vedno opraviti z neupravičenim nasiljem močnejših, toda »pravice močnejšega« ni več. Politična sila mora biti legalna in legitimna, drugače gre za »golo nasilje«, kateremu se je treba upreti v imenu prava in pravičnosti.

Z razlikovanjem med Bogom in cesarjem se konča religiozna enovitost države in vere. Verska skupnost ni več obvezna za vse in državna vera nima več zavezujoče moči. Država postane z religioznega vidika nevtralna in ne zagotavlja več pravic ene vere, pač pa zagotavlja versko svobodo posameznika in skupnosti. To ne pomeni, da verske skupnosti ne smejo več sodelovati v procesu oblikovanja demokratične volje. Nasprotno, imajo prav tako kot druge skupine pravico in dolžnost, da se izrekajo glede bistvenih vprašanj ljudi, kakor je to določeno v naših odnosih med Cerkvijo in državo. Toda s koncem politične vere se končuje tudi verska politika. Sodobna ustavna država zagotavlja versko svobodo in se ne vmešava v notranja vprašanja verskih skupnosti. Slednje pa morajo spoštovati zakone, ki so v veljavi. Za njih ni nobenih posebnih pravil. Žrtvovanja otrok, požigi vdov, preganjanja heretikov in poboji nevernikov niso dovoljeni in morajo biti kaznovani.

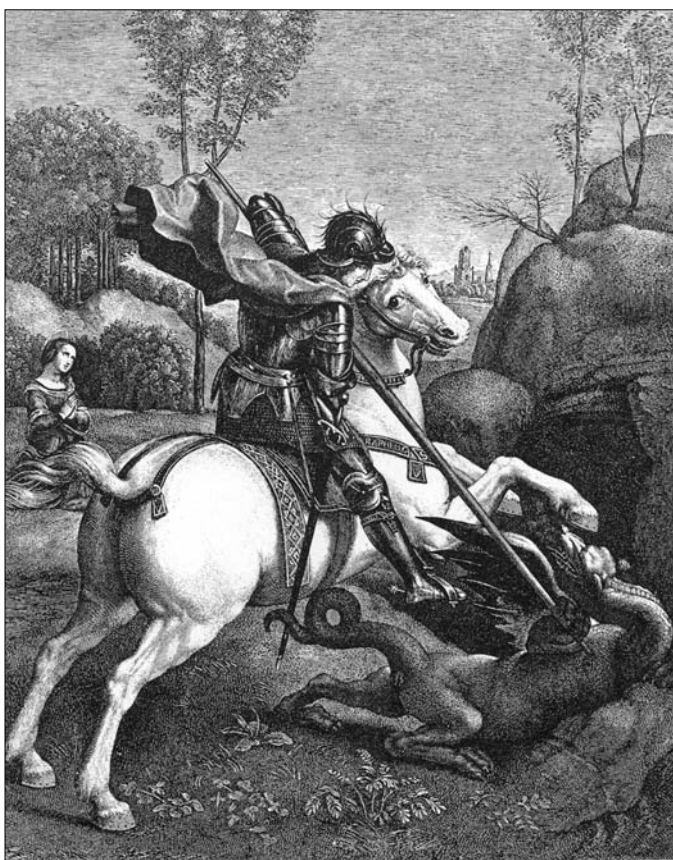
Drugo načelo pa izraža iz svetopisemske pripovedi o stvarjenju. Po judovsko-krščanskem izročilu Bog ni imenoval kakega vladarja za svojo podobo in svojega predstavnika na zemlji, pač pa človeka, »moškega in žensko je ustvaril« (1 Mz 1, 27). Vzhodnjaško vladarsko dostojanstvo in njegova bujnost božanskih podob velja za vsako žensko, za vsakega moškega in za vsakega otroka, za vse starosti.

To antropološko načelo je do danes imelo revolucionarne posledice, in je postalo temeljni kamen prve izmed človekovih pravic ameriške Deklaracije neodvisnosti: »Mi razumemo to resnico kot razvidno samo po sebi, da so namreč vsi ljudje ustvarjeni kot enaki«. To je načelo demokratične enakosti. Če so vsi ljudje ustvarjeni kot enaki, potem so tudi pred zakonom vsi enaki. Če so vsi ljudje enaki in ustvarjeni kot svobodni, potem so vlade in njihova politična moč »od ljudstva, iz ljudstva in za ljudstvo«, kakor je Abraham Lincoln dejal v svojem nepozabnem gettysburškem govoru.

V starodavni pripovedi o stvarjenju je še nekaj zelo pomembnega: Adam in Eva nimata posebnega pomena zato, ker bi bila prva Juda ali prva kristjana, pač pa imata univerzalni pomen, ker sta prva človeka. V mitih številnih narodov so prve ustvarjenine vedno njihovi predniki, oče in mati, ki prihajata iz neba. V jezikih številnih narodov je govora le o »prijateljih« in »sovražnikih«, o »znancih« in »tujcih«, »o naših in onih drugih«. Po svetopisemskem izročilu pa se zgodovina začneja s človeštvom, ki je Božja podoba na zemlji. Na ta način se posebna istovetnost Izraela in krščanstva povezuje s človeško skupnostjo vseh narodov in z njihovo skupno prihodnostjo.

Pravnost in pravičnost sta našli svoj trenutni izraz v Deklaraciji človekovih pravic (1948, 1966). Danes se zdi jasno, da vsako človeško bitje ni samo moški ali ženska, črn ali bel, Nemec ali Kitajec, kristjan ali musliman, temveč je predvsem pripadnik človeškega rodu in torej nosilec enakih, neodtujljivih in neuničljivih pravic. Danes se je treba odločiti za priznanje teh človekovih pravic vsem in vsakemu človeku, če hočejo narodi, kulture, moški, ženske in verske skupnosti rasti skupaj v svetovno skupnost, in se nočejo medsebojno izničiti ter uničiti življenje na tem planetu. Človekove pravice ustvarjajo mir in samo v miru je življenje.

Sodobna pravna država je danes ogrožena z dveh strani: s strani zlorabe državne moči

Louis Vorstmann: Sv. Jurij ubije zmaja, grafika, l. 1621.

in terorizma od zgoraj ter s strani »privatnega« terorizma od zunaj. Zato jo je treba zaščiti z ene strani s »pravico do upora« in z druge z »državnim monopolom sile«. V primeru zlorabe državne moči pride pravica do upora v veljavo na treh ravneh:

Prva raven: kadar policija ali vojska določene države, kakor se rado dogaja v Latinski Ameriki, začneta delovati proti državnim zakonom, morata odgovarjati glede svojih odgovornosti pred pravičnostjo. Izvoljena vlada je dolžna to uresničiti. Če pa tega ne uresniči ali ne more uresničiti, potem so ljudstvo in njegovi predstavniki ne samo upravičeni, pač pa se celo dolžni upreti, da bi ponovno vzpostavili pravo in pravičnost.

Druga raven: če vlada izdaja zakone, ki so v nasprotju z lastno ustavo, jo je treba pripekljati pred ustavne organe države. Če to ni mogoče, so se ljudstvo in njegovi predstavniki dolžni upreti, da bi ponovno vzpostavili red, ki je skladen z ustavo.

Tretja raven: če vlada pride na oblast z državnim udarom od znotraj ali pa z okupacijo od zunaj, potem pravica do upora zajame vse ravni. Vsak tiranski ali diktatorski prevzem oblasti je protipraven in predstavlja stalno zlorabo moči. V obsežni krščanski tradiciji je aktiven in pasiven upor nujen. Po 14. členu škotske reformirane veroizpovedi iz leta 1560 spada h krščanski ljubezni do bližnjega »upor tiraniji, obramba nedolžnih in osvoboditev zatiranih«. Po 16. členu augsburške luteranske veroizpovedi kristjan sme ubogati oblast, samo dokler ta ne zahteva od njega, da greši (»nisi cum iubent peccare«).

Danes prava in pravičnosti držav ne ogrožata le zloraba moči in terorizem od zgoraj, pač pa tudi zasebni terorizem zločinskih organizacij iz tujine, kakor se je pred kratkim to dogajalo skozi Al Kajdo. Namesto velikih svetovnih vojn dvajsetega stoletja v enaindvajsetem stoletju prihaja na dan globalni terorizem proti civiliziranemu svetu. Danes ob-

staja mednarodni trg orožja in nasilja, na katerem je možno nabaviti tako orožje kot nezaposlene vojake. Oboji prihajajo večinoma iz držav v razpadanju, v katerih je prišlo do razkroja državnega monopola sile. Kjer država ne uspe vsiljevati monopola sile, tam vznikne zasebno nasilje in celi narodi se lahko znajdejo v njegovem primežu. Države se razkrajajo že tedaj, ko si policija ne upa vstopati v »slum«-e velikih mest, v katerih vlada zakon džungle. Državni monopol sile je spodsekan tudi tam, kjer postane »varnost« dobrina, ki si jo lahko privoščijo le bogati z umikom v zaprte skupnosti in z najemanjem zasebnih varnostnih služb.

V takih položajih je potrebno ponovno vzpostaviti in braniti državni monopol sile. Samo ko država nadzira uporabo sile, se lahko sila nadzoruje v skladu s pravom. Brez državnega monopola sile, kakor ga opredeljujem sedaj, ni mogoča nikakršna zunanja in notranja varnost. Skupno pravo pa ustvarja mir.

Boj proti zasebnemu nasilju terorizma je naloga notranje politike in policije. Če pa ta terorizem dobi mednarodne razsežnosti, je treba organizirati mednarodne policijske sisteme. Če organizacije kot Al Kajda napadejo »moderne svet«, potem mora mednarodna skupnost ukrepati, kakor je ukrepal Varnostni svet OZN 13. septembra 2001 po atentatu 11. septembra. To pomeni, da se tisto, kar je bilo do sedaj poznano kot zunanja politika države, ki je vojaško skrbela za zunanjo varnost, mora spremeniti v svetovno notranjo politiko, kot je bivši nemški predsednik von Weizsaecker zahteval pred mnogimi leti. Zato se naloge notranje politike, značilne za policijo, združujejo z vojaškimi nalogami zunanje politike, kakor smo to lahko že opazovali pri mirovni silah na Balkanu ali pa v Afganistanu, kjer je vojaško podprta mirovna misija OZN prevzela policijske naloge.

Če je svetovna notranja politika pravi odgovor na mednarodni organizirani terorizem,

se s tem izključujejo individualne akcije posameznih držav proti terorističnim režimom drugih držav. Res je, da zaenkrat mednarodna solidarnost z misijami OZN ni bila zelo izrazita. Čeprav ni sprejemljivo, je pa tudi razumljivo, da ZDA, kot največja vojaška sila, računajo bolj na svojo premoč kot na skupnost OZN. Kdor pa to zavrača, naj obenem sodeluje pri izgradnji močne svetovne notranje politike, da bo izkazal svojo odgovornost do sveta. Za OZN potrebujemo monopol sile, ki ga upravičuje mednarodno pravo. Vsi kristjani na svetu naj se angažirajo za vzpostavitev miru skozi pravo.

Ljubezen do sovražnikov s pomočjo sile življenja

V tem svetu, ki naj bo osvobojen, potrebujemo državo, potrebujemo državni monopol sile in njegovo povezavo s pravom in pravičnostjo. Ni mogoče na drugačen način zagotoviti zunanjega miru, kakor ni niti mogoče drugače izničiti terorizma. Toda tudi državna moč je samo eden izmed vidikov tega sveta, ki naj bo osvobojen. Zato potrebujemo komplementarne sile za izgradnjo sveta, osvobojenega od nasilja, za življenje, ki ga je možno ljubiti in z veseljem živeti z drugimi. S pomočjo policijskih odlokov in vojaških operacij v obrambo miru lahko država vzpostavi osnovne objektivne pogoje za mir, toda država ne more napolniti življenja. Ne more spremeniti srca ljudi, kakor ne more niti spremeniti sovražnikov v prijatelje, niti v dobre sosede ne. To je naloga ljudi, pri kateri se mora država zanesti na mirovne pobude nevladnih organizacij.

Dober primer za to je sedanji položaj v Sarajevu: mirovne enote OZN zagotavljajo zunanji mir in onemogočajo tistim, ki so bili do pred kratkim smrtni sovražniki, da bi se zopet zagnali drug proti drugemu. Raznovrstne pobude organizacij, kot so »Zdravniki brez meja«, »Prijateljica žen«, dejavnosti v pomoč otrokom in medverske skupnosti polnijo zu-

nanji mir z novim življenjem. Obstajajo situacije podobne tej na Balkanu, kjer nasilni zaključek nasilnih dejanj mora ustvariti zunanje pogoje za notranje delo miru. Obstajajo drugačne situacije, kakor v Izraelu/Palestini, kjer mirovne skupine nastopijo prve in tako kažejo sovražnikom, da je skupno življenje možno kljub umorom in maščevanju.

Mir je po eni strani odsotnost nasilja in po drugi strani prisotnost pravičnosti. Mir v polnem pomenu besede je tam, kjer je življenje, življenje v skupnosti, dobro življenje, življenje domačnosti, z eno starodavno besedo: *Shalom*.

Obstajata dva načina, kako obiti sovraštvo, ko se je enkrat vklopilo in nas napada: lahko postanemo sovražniki naših sovražnikov in jih skušamo vse uničiti, tako tiste dejanske kakor tiste možne; slednje skozi preventivne napade. S tem sledimo smrtonosnemu načelu prijatelj-sovražnik: »Kdor ni z nami, je proti nam«. Ali pa skušamo preseči sovraštvo, ki se je vzpostavilo tako, da skušamo narediti iz sovražnikov prijatelje ali vsaj dobre sosede. Lahko se izognemo temu, da bi postali sovražniki našega sovražnika, vendar moramo spoznati razloge njegovega sovraštva in jih moramo skušati odpraviti.

Prva pot je pot nasilnih dejanj. Polja trupel iz zgodovine izkazujejo njeno norost. Kajti to je norost: kdor postane sovražnik svojega sovražnika, lahko sicer ubije vse tiste sovražnike, ki mu jih uspe ubiti, vendar si bo s tem svojim sovraštvom ustvaril samo nove sovražnike.

Z razliko prijatelj-sovražnik se vzpostavi strukturno sovražen svet. Mogoče na koncu lahko človek celo pride do spoznanja, če seveda preživi, da ni nobenega miru, če postanemo sovražniki naših sovražnikov. Najprej se je treba osvoboditi od sovraštva. Kajti sovraštvo ne uniči le življenja žrtve, pač pa tudi življenje izvajalca. To, da se je morilec učencev v Erfurtu sam ubil, je samo logična posledica.

»Vaši ljudje ljubijo življenje«, naj bi rekel Mula Omar v Afganistanu nekemu zahodne-

mu časnikařu, »naši mladeniči pa ljubijo smrt«. S tem je hotel reči: smrt sovražnikov in lastno smrt.

V krščanskem izročilu poznamo lepo podobo, ki stoji nasproti sv. Juriju ubijalcu zmajev, in sicer gre za podobo sv. Marte. Zahvaljujem se svoji ženi Elizabeth, da jo je odkrila. Po neki legendi je Marta priplula s sestro Marijo in bratom Lazarjem na jug Francije, da bi evangelizirala dolino Rone. Pri Taraskoni so ji pokazali pošastnega zmaja, kateremu je bilo treba vsako leto žrtvovati mlada dekleta. Ukrotila je zmaja s tem, da ga je polila z blagoslovljeno vodo, ga dala na povodec in ga odvedla v srednji vek, v globinah katerega naj bi se počutil kot doma. Saj se je on samo izgubil med tokovi Rone in ker se je počutil zgubljenega, je postal hudoben. Ubiti zmaja ali pa ga udomaćiti: bi lahko bila prva moška oblika soočenja z zlom, druga pa ženska? Mislim, da ljudje lahko obračajo zlo v dobro. Ljudje ne samo, da morajo biti osvobojeni od zla, pač pa morajo tudi sprostiti svoje zločinske energije, ki so usmerjene v zlo, in jih preusmeriti v dobro. Iz nasilnosti morilca lahko tako vzniknejo sile ljubezni. Toda kako je lahko sovraštvo premagano in hkrati rešuje pred uničenjem življenje vseh ljudi? V Novi zavezi lahko najdemo dva napotka, ki kažeta, kako lahko iz uničevalne sile nastane moč osvoboditve:

1. Podoba »trpečega Božjega služabnika«, ki svobodno prenaša sovraštvo in se ne upira. On presega sovraštvo, ki ga ogroža, najprej v sebi in šele potem v svojih sovražnikih. Po Iz 53 je v njem Bog prisoten v tem svetu sovraštva. V skladu s prvimi krščanskimi pričami je Jezus prinesel mir v ta nasilni svet »s krvjo njegovega križa« (Kol 1, 20), tako, da je »v svoji osebi ubil sovraštvo« (Ef 2, 16). To je veliko več kot preprosto potrpežljivo prenašanje in tu »modreci obmolknejo«. To je aktivno trpljenje za življenje, ki uničuje sovraštvo tako v žrtvi kot v hudodelcu. Tako kot takrat, ko je Jezus prosil v trenutku smrti za

svoje morilce: »Oče odpusti jim, saj ne vedo kaj delajo«, on ni bil več žrtev, ki naj bi se nam smilila, pač pa suvereni osvoboditelj od krivde. Ravno v darovanju Križanega postane vidna moč življenja, in ne v tistem *Pantokratorju*, ki vodi krščanske sile k umrljivim zmagam nad lastnimi sovražniki. V Kristusovem trpljenju se namreč kaže tudi Božje trpljenje, Božje trpljenje za življenje, njegova pripravljenost na trpljenje, da bi ščitil življenje. Človekovo nasilno dejanje ima vedno majhen domet, ker mu zmanjkuje časa. Zato pa je potrpljenje nad njim. Potrpežljivost ima čas in je močnejša.

2. Drugi napotek glede sile življenja najdemo v molitvi glede ljubezni do sovražnikov v govoru na gori: »toda jaz vam pravim: ljubite svoje sovražnike in molite za tiste, ki vas preganjajo, da boste postali sinovi svojega Očeta, ki je v nebesih. On namreč daje svojemu soncu, da vzhaja nad hudobnimi in dobrimi, ter pošilja dež pravičnim in krivičnim« (Mt 5, 44-45).

»Sonce« in »dež« nista le matriarhalna simbola, pač pa tudi stvarni sili za vsa živa bitja na zemlji, ki dajeta življenje ne glede na razlike: dobrim in zlim, prijateljem in sovražnikom. Soncu in dežju je očitno malo mar za naše spore in sovraštva, pač pa ju zanima dejstvo, da živimo skupaj. Tako mora ljubezen do sovražnikov preseči sovraštvo, da bi služila življenju vseh. Sovraštvo do nasprotnikov sproži smrtonosno spiralo nasilja po zakonitosti maščevanja. Ljubezen do sovražnikov pa vzpostavi drugačno igro z nasprotnikom: namreč igro ljubezni do skupnega življenja.

Prvi korak ljubezni do sovražnikov je v tem, da si ne pustimo vsiliti sovraštva s strani sovražnika, temveč da se osvobajamo od te stalno grozeče prisile. Zato pa je pomembna oznaka, da nismo sovražniki naših sovražnikov, pač pa »sinovi našega Očeta, ki je v nebesih«. Tako ne bomo odgovorili na sovraštvo s sovraštvom in ne bomo odgovarjali na hu-

dodelstva sovražnikov, pač pa bomo skušali ostati skladni z Bogom, ki ljubi življenje, tako kot ga ljubita sonce in dež. Če se ne odzovemo s sovraštvom na sovraštvo, ustvarimo možnost za sovražnika, da opusti svoje sovraštvo in da se usmeri v skupno življenje.

Drugi korak ljubezni do sovražnikov je v tem, da priznamo drugega: po prepričanju Martina Bubra se molitev ljubezni do bližnjega glasi takole: »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe, kajti on je tak kot ti«. Jaz prepoznam sebe v drugem in drugega v sebi, on ima isto človeško dostojanstvo in iste človekove pravice, kot jih sam zahtevam zase. To priznanje drugega je pomembno, kajti vsako sovraštvo se začneja z dehumanizacijo sovražnikov: oni so pod-ljudje, škodljive žuželke, plevel, ki ga je treba izruti. S temi dehumanizacijami se odpravijo normalne ovire pred morjenjem. Vojna se lahko začne. Pa naj bodo to ZDA, veliki Satan, ali pa Izrael, mali Satan, Amerikance in Izraelce se lahko mori kjerkoli. Sovraštvo se vedno začneja z demonizacijo drugega.

Tretji korak ljubezni do sovražnikov pa mora pripeljati do priznanja vzrokov sovraštva: v kolikor se napad v glavnem porodi iz žalitev, ki smo jih utrpeli, je dobro prisluhniti trpljenju ljudi in sovražnih narodov ter skupaj z njimi iskati izhod iz takšnih tesnobnih spominov. To ne zahteva drže vzvišene privolitve, pač pa držo sočutja, soudeleženi v trpljenju. Mesta takšnega srečevanja so večkrat množična grobišča nasprotne strani. Časi takšnih srečanj pa so obdobja skupnega žalovanja.

Ljubezen do sovražnikov ne deluje na povsem čustveni osnovi ali samo z dobrimi nameni, temveč je pametna, kot je bilo pametno gibanje za mir v osemdesetih letih. Postopa na racionalen način. Ljubezen do sovražnikov ne more voditi v mazohistično podredivost sovražnikovem nasilju, kajti tako bi se izgubil nosilec ljubezni do sovražnika. Sodob-

ni sindrom talca - ko se talci poistovetijo s teroristi - izhaja iz strahu in ne iz ljubezni. Z racionalno ljubeznijo do sovražnikov se bomo tudi trudili, da sovražniki ne bi vedno bolj postajali plen sovraštva.

Takšno ljubezen si predstavljam takole: z eno roko v odvrčanju napada, in z drugo roko v ponujanju miru in skupnega življenja: ne morem še ljubiti sovražnika, ker je sovražnik, toda ker je Bog ustvaril njega in njegovo življenje, nočem njegovega samoizničenja skozi sovraštvo. Ljubezen do sovražnikov ni nikakršna etika namena, kakor zgleda, da bi po Maxu Webu marsikateri t.i. realistični politik rad trdil. Ljubezen do sovražnikov je realistična etika odgovornosti. Zahteva, da sprejmemo odgovornost ne le za življenje svojih prijateljev, pač pa tudi za življenje svojih sovražnikov, tako kot sonce sije nad dobrimi in nad hudobneži, in se daje vsaki obliki življenja.

Zaključujem z zgodbo, katero sem slišal po drugi svetovni vojni, zgodbo o preprosti ruski ženi. Delila je kruh nemškimi ujetnikom, ki so potovali z vlakom skozi njeno vas. Ker so ji ruski vojaki hoteli prepovedati dajanje kruha sovražnikom, jim je ona odgovorila: »Jaz dajem kruh vsem tistim, ki so lačni. Ko so nemški vojaki peljali ruske vojne ujetnike skozi našo vas, sem tudi njim dajala jesti, in ko vas bo tajna policija peljala skozi našo vas, bom tudi vam dala kruha.«

To je ljubezen do sovražnikov, ki je kot luč sonca in moč dežja za skupno življenje.

Prevedel Ivo Kerže

1. Tekst znamenitega protestantskega teologa je bil prvič objavljen v italijanščini: Jürgen Moltmann, *Portare la pace e uccidere i draghi nel cristianesimo*, v: *Cristiani nel mondo*, 4 (2003), str. 5-15; od tod je tudi preveden. Gre za referat, ki je bil podan na italijanskem državnem srečanju škofijskih Karitas, ki je potekal v Orosei od 16. do 19. junija 2003 na temo *Odločitve za pravičnost, steze miru* (Sceite di giustizia, cammini di pace). (Op. prev.)